

Мелих Оксана Юрїївна,
к.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ

Дорошук Марина Михайлівна
ст. гр. ФЗм-11, ТНЕУ

ДЕРЖАВНИЙ БОРГ УКРАЇНИ: РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ ТА НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ

Державний борг є невід'ємною складовою фінансових систем як розвинутих країн, так і країн, що розвиваються. Активне залучення останніми внутрішніх та зовнішніх позик обумовлено дефіцитом фінансових ресурсів, які акумулюються через державний бюджет для виконання державою законодавчо визначених і покладених на неї функцій [3].

Так, хронічний дефіцит державного бюджету з часів здобуття незалежності України і, як наслідок, залучення позикових ресурсів для його покриття, призвели до стрімкого нагромадження зовнішніх та внутрішніх боргових зобов'язань країни та, відповідно, зростання витрат на їх погашення. Тому, розв'язання проблеми обслуговування й погашення внутрішнього та зовнішнього державного боргу є одним із ключових факторів економічної стабільності в Україні. Ефективне управління борговими зобов'язаннями здатне забезпечити уникнення кризових боргових явищ, стабілізацію соціально-економічної ситуації та розвитку економіки держави.

За роки незалежності державний та гарантований державою борг України зріс до 79 млрд. дол. США (див. табл. 1). На даний час, в процесі реалізації боргової політики, уряд продовжує здійснювати запозичення, чим суттєво посилює навантаження на державний бюджет майбутніх років, обумовлюючи загрозу зниження рівня економічної безпеки країни.

Таблиця 1

Показники державного та гарантованого державою боргу України за 2012-2018 рр., млрд. грн. та млн. дол. США*

Роки	Державний та гарантований державою борг		Зовнішній борг		Внутрішній борг		Курс 100 дол. США
	млрд. грн.	млн. дол. США	млрд. грн.	млн. дол. США	млрд. грн.	млн. дол. США	грн.
2012	515 510,6	64 495,3	308 999,8	38 658,8	206 510,7	25 836,4	799,1
2013	584 114,1	73 078,2	300 025,4	37 536,0	284 088,7	35 542,2	799,3
2014	1 100 564,0	69 794,8	611 697,1	38 792,2	488 866,9	31 002,6	1 188,6
2015	1 572 180,2	65 505,7	1 042 719,6	43 445,4	529 460,6	22 060,2	2 184,4
2016	1 929 758,7	70 970,9	1 240 028,7	45 604,6	689 730,0	25 366,2	2 689,3
2017	2 141 674,4	76 305,2	1 374 995,5	48 989,4	766 678,9	27 315,8	2 815,0
2018	2 168 630,0	78 250,0	1 397 220,0	50 470,0	771 410,0	27 860,0	2 768,8

**Розраховано та побудовано автором за даними [5]*

Як свідчать дані таблиці 1, упродовж 2012–2018 рр. усі показники державного та гарантованого державою боргу мали стійку тенденцію до зростання як у гривневому, так і у валютному виразі.

При цьому, найбільший темп приросту державного та гарантованого державою боргу (88,43%) спостерігався у 2014 р. У цей же період зовнішній борг України збільшився на 103,9% (див. табл. 2.).

З 2015 р. темпи зростання показників державного боргу України уповільнюються, що є позитивною тенденцією. У 2018 р., порівняно з попереднім роком, темпи зростання державного та гарантованого державою боргу становили лише 1,26% (див. табл. 2.).

Ключовими макроекономічними чинниками, які зумовили критичне зростання боргового навантаження впродовж останніх років в Україні, є:

- політична криза, анексія АР Крим та тривалий військовий конфлікт на сході країни;
- глибока економічна рецесія, викликана перегрупуванням економічних зав'язків з міжнародними партнерами та руйнуванням інфраструктури й промислових об'єктів на частині території країни;
- фінансування за рахунок державних запозичень дефіциту державного бюджету, зростання якого обумовлене значною мірою збільшенням видатків на оборону та обслуговування державного боргу;
- необхідність потужної державної підтримки державних підприємств та банків, зокрема НАК «Нафтогаз України» [7, с. 712].

Таблиця 2

Динаміка показників приросту державного та гарантованого державою боргу України у 2012-2018 рр.*

Роки	Державний та гарантований державою борг		Зовнішній борг		Питома вага зовнішнього боргу у загальній сумі %
	млрд. грн.	приріст,%	млрд. грн.	приріст,%	
2012	515 510,6	-	308 999,8	-	59,94
2013	584 114,1	13,31	300 025,4	-2,91	51,36
2014	1 100 564,0	88,43	611 697,1	103,90	55,58
2015	1 572 180,2	42,85	1 042 719,6	70,46	66,32
2016	1 929 758,7	22,75	1 240 028,7	18,92	64,26
2017	2 141 674,4	10,98	1 374 995,5	10,89	64,20
2018	2 168 630,0	1,26	1 397 220,0	1,62	64,43

**Розраховано та побудовано автором за даними [5]*

Згідно з даними табл. 2. можна констатувати, що левову частку державного та гарантованого державою боргу становить зовнішній борг, який, як правило, надається кредиторами у валюті. Так, за 2016–2018 рр. питома вага зовнішнього боргу у загальній сумі державного та

гарантованого державою бору України залишалася стабільною та складала близько 64%.

Загалом, станом на 01.01.2019 р. сукупний державний та гарантований державою борг України становив 78,25 млрд. дол. США, з яких сума зовнішнього державного боргу становила 39,70 млрд. дол. США та 10,63 млрд. дол. США – зовнішній гарантований державою борг.

При цьому, позики, отримані країною від міжнародних фінансових організацій, складають понад 13 млрд. дол. США. Зокрема, зобов'язання перед МВФ – 3,76 млрд. дол. США, Європейським співтовариством – 3,2 млрд. дол. США, МБРР – 4,8 млрд. дол. США.

Заборгованість України за позиками, отриманими від іноземних держав, становить 1,73 млрд. дол. США. Зокрема, зобов'язання перед урядом Канади становить 0,3 млрд. дол. США, Німеччини – 0,26 млрд. дол. США, РФ – 0,61 млрд. дол. США, США – 0,01 млрд. дол. США, Японії – 0,55 млрд. дол. США [2].

Динаміка державного боргу та державних запозичень характеризує лише кількісну сторону проблеми, а для оцінки якісної складової боргової політики держави важливе значення має вивчення показників боргової безпеки, які характеризують рівень боргового навантаження на економіку країни [1].

Важливу роль у політиці оптимізації боргового портфеля держави відіграє дотримання граничних меж показників боргової безпеки.

Одним із основних індикаторів стану боргової безпеки країни є показник, що відображає відношення загального обсягу державного боргу до ВВП і характеризує здатність країни-боржника залучати позикові ресурси й своєчасно обслуговувати свою боргові зобов'язання не порушуючи при цьому нормальний хід відтворювального процесу.

У статті 18 «Граничні обсяги державного (місцевого) боргу та державних (місцевих) гарантій» Бюджетного кодексу України регламентовано, що «...загальний обсяг державного боргу та гарантованого державою боргу на кінець бюджетного періоду не може перевищувати 60% річного номінального обсягу валового продукту України» [3].

Випередження темпів нарощування обсягів боргу порівняно з темпами зростання ВВП в умовах впливу внутрішніх та зовнішніх дестабілізаційних чинників сприяли перевищенню безпекових значень рівня боргу та посиленню ризику неплатоспроможності держави (див. рис. 1.).

Якщо на кінець 2014 р. відношення державного та гарантованого державою боргу до номінального ВВП становило 70,3%, у 2015 р. – 79,38%, то за підсумками 2016 р. цей показник збільшився до 80,99%. Законами «Про Державний бюджет України на 2017 рік» та «Про

внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2017 рік» було передбачено, що на кінець 2017 р. державний і гарантований державою борг складе 84,4% ВВП, а згідно з прогнозами МВФ, рівень боргового навантаження мав сягнути 89,9% ВВП [6].

Проте, за підсумками 2017 року, значення даного показника становило 72%, а у 2018 році – знизилось до 61%, що є свідченням підвищення рівня боргової безпеки України.

Небезпечним викликом фінансовій безпеці впродовж останніх років став зростаючий борговий тиск на державний бюджет за рахунок збільшення платежів на виконання зобов'язань за державним: якщо на кінець 2014 р. загальний їх обсяг становив 183,86 млрд. грн., то за підсумками 2017 р. сукупні фактичні виплати за державним боргом склали 242,8 млрд. грн.

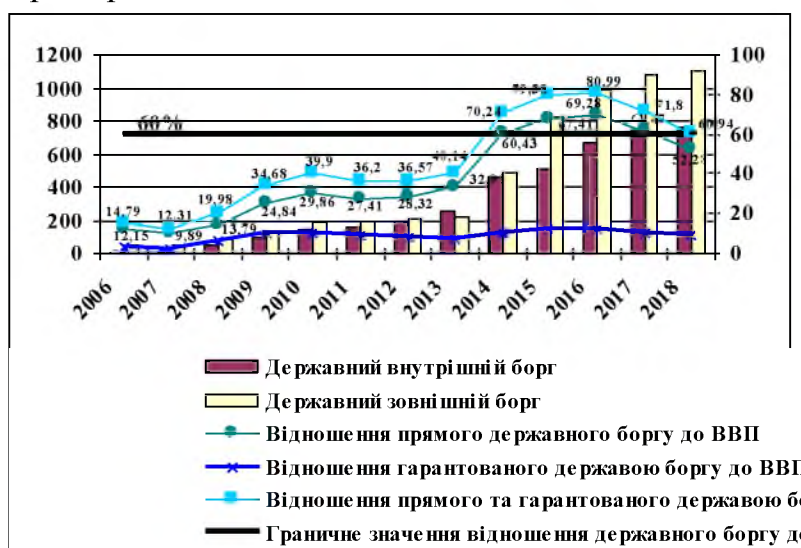

Рис. 1. Динаміка індикаторів стану боргової безпеки України*

*Розраховано та побудовано автором за даними [3; 4; 5].

Таким чином, невиважена політика боргового фінансування хронічного дефіциту Державного бюджету України, що проводилась упродовж останнього десятиліття призвела до занурення країни у боргову кризу, проявами якої є зростання до загрозливих параметрів боргового навантаження.

Тому, підвищення рівня боргової безпеки України вимагає оптимізації фінансової політики держави. Зокрема, подоланню боргової кризи в Україні сприятимуть: активізація структурних реформ у секторі загального державного управління спрямованих на підвищення ефективності використання бюджетних коштів; спрямування запозичень на фінансування інноваційно-інвестиційних проектів; оптимізація валютної та строкової структури державних боргових зобов'язань; посилення контролю за випадками ухилення від сплати податків; зниження вартості обслуговування державного боргу.

Література:

1. Доброскок С.С. Удосконалення системи управління державним боргом і посилення стійкості державних фінансів. *Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки*. 2017. №2. - С. 77-80. DOI: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzhdtu_econ_2017_2_14.
2. Зовнішній борг: кому та скільки заборгувала Україна. *Аналітичний портал «Слово і діло»*. 17 грудня 2018, 17:10 URL: <https://www.slovoidilo.ua/2018/12/17/infografika/finansy/zovnishnij-borh-komu-ta-skilky-zaborhuvala-ukrayina> (дата звернення: 03.04.2019 р.).
3. Мелих О. Дефіцит державного бюджету як індикатор боргової безпеки України. *Ефективна економіка*. 2016. №4. DOI: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4909>.
4. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://www.bank.gov.ua/control/uk/index> (дата звернення: 04.04.2019 р.).
5. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://www.minfin.gov.ua/> (дата звернення: 02.04.2019 р.).
6. Стан державного боргу України в умовах загострення фінансових ризиків, пов'язаних із гібридною війною. *Аналітична записка Національного інституту стратегічних досліджень*. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/2864/> (дата звернення: 03.04.2019 р.).
7. Шелест О.Л. Державний борг України: механізм управління та обслуговування. *Економіка і суспільство*. 2017. №8. С.710–715.

Мельниченко Анастасія Сергіївна

ст. гр. Ф-41, ТНЕУ

Науковий керівник – к.е.н., доцент Горин В. П.

СТРАТЕГІЧНЕ БЮДЖЕТНЕ ПЛАНУВАННЯ

В сучасний період, коли державні фінанси України розвиваються під дією цілого комплексу несприятливих внутрішніх та зовнішніх чинників, особливої актуальності набуває підвищення обґрунтованості та ефективності бюджетного планування, посилення його стратегічної спрямованості. Завдяки цьому можна досягти узгодження довгострокових і тактичних цілей розвитку економічної, соціальної, оборонної та інших важливих сфер суспільного життя. Формування цілісної системи бюджетного планування, яке передбачатиме стратегічний, тактичний та оперативний рівні варто розглядати як елемент створення цілісної дієвої системи державного управління, що забезпечить нормалізацію соціально-економічних показників та сталий економічний розвиток нашої країни.

Стратегічний характер бюджетного планування слід розглядати як його об'єктивну ознаку, оскільки ресурси бюджетної системи є основним